

УДК 784.4(398. 8)

НОВАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Г. ВЕРЬОВКИ ЯК ФУНДАТОРА ПРОФЕСІЙНОГО НАРОДНОГО ХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА УКРАЇНИ

Скопцова О.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

В статті проаналізовано мистецтво Державного українського народного хору, його роль у розвитку професійних основ українського народного хорового виконавства, сценічної практики та композиторської вокально-хорової й музично-інструментальної творчості, у становленні фахової хорової освіти та педагогічних засад керівництва народними хоровими колективами. Художньо-естетичні засади діяльності Державного українського народного хору як основоположні чинники творчості професійних та аматорських народних хорових колективів різних регіонів України в сучасному вигляді.

Ключові слова: народний хор, новаторська діяльність, Григорій Верьовка, мистецтво, професійне хорове виконавство.

Постановка проблеми. В сучасних умовах культурно-мистецького життя в ХХІ столітті специфічні особливості музичного виконавства та сам процес виконавської діяльності галузі народнохорового мистецтва є одним із пріоритетних напрямків сучасного мистецтвознавства та потребує наукового тлумачення. Аналіз незначного обсягу науково-методичної літератури дозволяє виявити певну розгалуженість дослідження аспектів особливостей проблеми. На сьогоднішній день недослідженою залишається сама специфіка діяльності Г. Г. Верьовки, котрий в процесі роботи з Державним Українським народним хором заклав фундаментальні засади функціонування професійних народних хорових колективів, котрі є актуальними в сучасній виконавській практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєвий та творчий шлях Г.Г. Верьовки знайшов своє вдосконалення в ґрунтовних працях авторитетних дослідників – С. Козак, Л. Яценка, А. Лашенка, проте в зазначених джерелах переважно історико-біографічний контекст діяльності Г. Верьовки. Певну наукову цікавість містять публікації присвячені народно хоровому мистецтву України, проте дані публікації висвітлюють лише загальні положення та історичні факти стосовно функціонування колективу та діяльності Г.Г. Верьовки.

Висвітлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наведений вище аналіз досліджень та наявний фактологічний матеріал залишають простір для аналізу та узагальнення основних засад фундаторської діяльності Г.Г. Верьовки в становленні сучасного професійного народного хорового мистецтва.

Мета статті: мета даної публікації полягає в дослідженні та узагальненні художньо-естетичних принципів Державного українського народного хору під керівництвом Г.Г. Верьовки.

Виклад основного матеріалу. Становлення професійного народного хорового мистецтва припадає на буремні роки Великої Вітчизняної війни. Для розкриття складного процесу організації хору та ідейно-концептуальних засад народно-хорового мистецтва важливе значення мають конкретні історичні факти. Так, після набуття чинності Постанови РНК УРСР від 1943 р. Г. Верьовка одержав від М. Бажана, який обіймав посаду заступника Голови РНК УРСР, таке по-

відомлення: «Композитору Григорію Гурійовичу Верьовці. Негаймо виїжджайте до Харкова для комплектування народного хору» [2, с. 142–143].

Одним з принципових питань на початковому етапі став вибір виконавської манери хору: академічної чи народної. Г. Верьовка приймає рішення про створення українського народного хору з відповідною художньою естетикою, репертуаром, народною манерою виконання, відтворення національної самобутності української традиційної культури у сценографії, костюмах тощо [2, с. 143].

В архіві Е. Скрипчинської зберігається документ, котрий можна вважати певною програмою діяльності хору, він дає уявлення про принципи добору співаків, напрями репертуарної політики тощо. Тому вважаємо доцільним детальніше зупинитися на основних позиціях цього документа.

Так, у зазначений період колектив налічував 75 виконавців: хорова група – 42 співаки, оркестр народних інструментів – 20 музикантів, хореографічна група – 13 артистів.

Репетиції народного хору були систематичними і проводилися у приміщенні філармонії, що відзначалась прекрасними акустичними умовами.

Провідними концептуальними засадами діяльності колективу були:

- спірання на українську пісенну культуру у багатоманітності її виявів: пісенно-танцювальний фольклор, народна виконавська манера, українські народні строї тощо;
- синтез хорового співу, музично-інструментального виконавства, хореографії;
- жанрово-стильова різноманітність репертуару;
- спірання на співаків як носіїв виконавської традиції Центральної України;
- культивування народної манери співу.

Це яскраво простежується вже у перших концертних програмах колективу (1944–45), репертуар яких складався з:

- українських народних пісень, записаних в різних регіонах України;
- циклів історико-патріотичних пісень;
- вокальних творів та солоспівів у супроводі ансамблю народних інструментів;
- інструментальних творів;
- народно-хореографічних композицій;
- сценічної народної дії на сучасну тематику [2, с. 149–150].

Форми виконання відзначалися різноманітністю: хоровий спів, сольний та ансамблевий співи, використання жіночого та чоловічого хорového співу, поєднання хорového співу та інструментального звучання ансамблю бандуристів (оркестру народних інструментів) та ін.

Професіоналізація мистецтва народного хорového співу була тісно пов'язана насамперед з фаховими вимогами Г. Верьовки до формування складу хору та добору співаків. Характерними ознаками хорového колективу були: мішаний склад хору з кількісно врівноваженими жіночою та чоловічою групами, наявність солістів. Жіночі та чоловічі голоси були представлені високими та низькими тембрами. Використання жіночих тембрів академічного та народного сопрано сприяло збагаченню палітри хорového звучання світлими яскравими підголосками. Слід зазначити, що Г. Верьовка досить часто використовував тембр альти, що характеризується широким діапазоном та м'яким насиченим звучанням.

Крім мішаного хору, у складі колективу був оркестр народних інструментів. На початковому етапі становлення хорového колективу музичний інструментарій складався з бандур та цимбал, що супроводжували хоровий спів. Поступово з'являлися нові музичні інструменти (сопілки, цимбали, скрипки, баяни та ін.), збільшувалася кількість музикантів, які й утворили оркестр народних інструментів, що мав власний оригінальний репертуар. Виходячи з народної виконавської практики та досвіду організації оркестрів українських народних інструментів, оркестрову групу було укомплектовано такими інструментами: бандури, ліра, цимбали, скрипки, басоля, сопілки, бубон та ін. Досить часто використовувався давньоукраїнський музичний інструментарій (най, певні види сопілок, дрімба тощо), який специфічними тембрами підкреслював локальний колорит народнопісенного мелосу.

Г. Верьовка значної уваги надавав розташуванню колективу на сцені, від чого, на його думку, залежали акустичні характеристики співу та художня якість звучання. В результаті експериментів та пошуків було обрано певний порядок розміщення артистів на концертній естраді, а саме: у першому ряду – оркестр народних інструментів, ліворуч від диригента – перші та другі сопрано, за ними – перші і другі тенори; праворуч від диригента розташовувалися перші і другі альти, за ними – баритони і баси [5].

Хоровий колектив виробив індивідуальний виконавський стиль, що набув назви «верьовкинського». Цей стиль ґрунтувався на виконавській народній традиції своєрідність і неповторність якої полягала в імпровізаційній багатоголосній хоровій фактурі, наявності грудних підголосків, індивідуалізації хорових партій, широкій розспівності, повільних темпах, тембральній насиченості хорového звучання, переважанні підголоскової поліфонії, поєднанні унісонного співу та багатоголосного розспіву.

Цікавим джерелом відомостей про цей колектив є начерки статті Г. Верьовки, що розкриває художні принципи та методи роботи з народним хоровим колективом, основи народного хорознавства тощо. Доцільно охарактеризувати деякі з цих принципів [2, с. 200–210].

Так, Г. Верьовка зазначав, що, організовуючи народний хоровий колектив, слід мати на увазі природне об'єднання співаків за принципом «кутка» чи «ланки», що сприятиме постійному удосконаленню мистецтва хорového співу, оскільки учасники зіспівувалися під час спільної праці.

Г. Верьовка вказує на необхідність дотримуватись у виконанні народних пісень різноманітних діалектів української народної мови, особливостей народного співу, специфіки звуковидобування та тембрального забарвлення. Він підкреслює важливу роль імпровізації як основи багатоголосної хорової фактури української народної пісні, акцентує на сюжетичі, народнопісничних засобах, логічних та словесних наголосах, що впливають на розкриття образно-художнього змісту пісні.

Заслужують на увагу зауваження Г. Верьовки про інтонування опорних звуків мелодії, вимову голосних та приголосних, відчуття тональності, що підкреслює індивідуальний виконавський стиль хорového колективу.

Одним із важливих компонентів звукоутворення, на думку Г. Верьовки, є дихання (мішане, або ланцюгове). Засвоєння відповідних типів дихання сприяло удосконаленню хорového співу, логіці вокального фразування, досягненню довшої музичної форми, як наприклад, при виконанні відомої української народної пісні «Ой, хмелю мій, хмелю».

Г. Верьовка звертає увагу керівників хору на особливу роль темпу, на осмислене використання тембрів, тісно пов'язаних з художнім змістом та характером народної пісні. На думку диригента, зміна характеру виконання пісні призводить до зміни тембрального забарвлення.

Основою виконавського стилю є підголосково-поліфонічне багатоголосся. Цьому сприяло й те, що співаки досконало володіли прийомами багатоголосного розспіву, були носіями виконавських пісенних традицій свого регіону. Аналізуючи особливості «верьовкинського» стилю, О. Бенч-Шокало характеризує цей стиль як адекватно народний, вказує на загальну орієнтацію українських професійних народних хорових колективів на цей виконавський стереотип, пояснюючи це тим, що перед колективом було поставлене завдання стати «репрезентатором усіх різноманітних пісенних ареалів» [1, с. 13].

Цілеспрямоване впровадження Г. Верьовкою власних художніх принципів сприяло професіоналізації українського народного хорového мистецтва, удосконаленню виконавської майстерності співаків, індивідуалізації виконавського стилю [4].

Основа репертуару хору складав багатоманітний за жанрово-стильовими ознаками фольклорний репертуар. О. Бенч-Шокало зазначає, що хор виконував народнопісенний матеріал у композиторському опрацюванні, стиль виконання народних пісень ґрунтувався на виконавській традиції центрального регіону України [1].

Добираючи репертуар, Г. Верьовка дотримувалася певних принципів: «...слід вчитись від народу, нову пісню приносить на свою вулицю один із співаків. Потім вона стає надбанням усіх хористів» [2, с. 204]. Він надавав важливого значення історії виникнення та побутування народної пісні, жанровій своєрідності народної пісні (істо-

рична, побутова, обрядова), типам фактури (гармонічна, поліфонічна), видам підголосків (фальцетний, грудний) тощо.

Особливе місце в репертуарі хорового колективу посідають обробки та аранжування українських народних пісень, здійснені Г. Верьовкою, в яких спостерігаємо глибоке відчуття композитором природи українського мелосу, особливостей мелодичного голосоведення, ладової специфіки. Г. Верьовка використовує в обробках заспів низького жіночого голосу, що характерно для жанру української ліричної пісні, чергування двоголосся з унісоном, октавні розгалуження, паралелізми квінт, терцій, трізвуків, як наприклад, у піснях «Десь поїхав син», «Ой як стало зелено», «Шахтарочка» та ін. У поліфонічних обробках Г. Верьовка вдається до гуртових «підхватів», підголосків типу «виводчик» та «горяк», імпровізаційних розспівів основного наспіву з поступовим розгалуженням на два, три, чотири і більше голосів та з епізодичним злиттям в унісон, як наприклад, у піснях «Туман яром, туман долиною», «Чи ти чула, молода дівчина», що притаманно народній виконавській традиції Центральної України.

У жанрі жартівливо-танцювальної пісні композитор органічно поєднує елементи підголоскового стилю з акордово-поліфонічним або акордово-гармонічним викладом («І шумить, і гуде», «Вийшли в поле косарі»). Ряд обробок українських народних пісень є розгорнутими драматичними сценами, в яких застосовуються елементи театралізованої гри, сюжетний розвиток («Чи це тії чоботи», «Жито, мати») [5].

Своє розуміння специфіки української народної пісні Г. Верьовка переносить і на власну вокально-хорову творчість, використовуючи в хорових партитурах характерні композиційні ознаки українських народних багатоголосних пісень, заспів, хорові розспів та інтонаційно-ладовий розвиток основного наспіву (як наприклад, «Ой чого ти, земле, молодіти стала», слова народні, «Пісні про Волго-Дон», слова Г. Верьовки).

Розвиваючи традиції хорової обробки М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, Г. Верьовка застосовує принцип варіаційного фактурно-гармонічного розвитку, прийоми поліфонічно-підголоскової техніки, елементи тембральної поліфонії. У творчому доробку композитора чільне місце належить жанру кантати, що характеризується масштабністю, поєднанням мішаного хору, солістів, оркестру народних інструментів (кантата «Ми ковалі своєї долі» на вірші П. Тичини). Хорова фактура витримана в традиції «академічного» чотириголосся з органічним «вплетенням» поліфонічних епізодів та підголосків виводчиків. Відтворення характерних особливостей української ліричної пісні – романсу (виразної мелодичної лінії, традиційних гармонічних зворотів, відкритих кадансів тощо) простежується в диптиху на вірші П. Тичини «Десь на дні мого серця», «Прощання», присвяченому Е. Скрипчинській.

Отже, аналіз композиторського доробку Г. Верьовки свідчить про тяжіння композитора до масштабних вокально-хорових творів, для яких характерним є синтез поезії та музики, збагачення поетичної образності засобами вокального мовлення та хорового співу. Спирання на український музичний фольклор, народну виконавську традицію та академічну традицію обробки фольклорного мелосу є провідними ознаками композиторського стилю Г. Верьовки.

Слід підкреслити визначну роль Державного українського народного хору під керівництвом Г. Верьовки для розвитку професійного народного хорового мистецтва, для формування репертуарної політики та популяризації високохудожніх зразків українського пісенного фольклору та оригінальних вокально-хорових творів сучасних композиторів, для становлення художньо-естетичних засад та наукових основ українського народного хорового виконавства, для розвитку народної хорової освіти та хорознавства тощо. Важлива роль в реалізації творчих задумів Г. Верьовки відіграли його однодумці – хормейстер В. Суржа, керівник оркестру народних інструментів Я. Орлов, керівник танцювальної групи О. Шильонк [4].

Про визнання на державному рівні діяльності хорового колективу, очолюваного Г. Верьовкою, свідчать численні нагороди. Його було нагороджено орденом Леніна, орденами Трудового Червоного прапора, а також присвоєне почесне звання заслуженого діяча мистецтв УРСР, народного артиста УРСР.

Висновки з даного дослідження та подальші перспективи. Таким чином, мистецькі досягнення хорового колективу були значною мірою пов'язані з реалізацією художніх задумів і творчих принципів Г. Верьовки – талановитого, досвідченого хормейстера, диригента, композитора, дослідника українського музичного фольклору. Узагальнюючи ці принципи, слід назвати серед них такі: спирання на традиції народного гуртового співу та носіїв цієї традиції, відчуття імпровізаційної природи українського народного мелосу, культивування багатоголосного розспіву, збагачення хорового співу стильовими засобами музично-інструментального та хореографічного мистецтва, застосування елементів театралізації, сценографії, усвідомлення хору як художньої цілісності.

З діяльністю Державного українського народного хору під керівництвом Г. Верьовки тісно пов'язані розвиток та піднесення професійного народного хорового мистецтва та й загалом хорової культури в Україні. Фундаментальні засади професійного народного хорового мистецтва впроваджені Г.Г. Верьовкою на сьогоднішній день залишаються актуальними та знаходять відображення в діяльності хорових колективів сучасності, виходячи з цього зазначені специфічні традиції потребують належного аналізу, збереження та відтворення в сучасних аспектах побутування народно хорової виконавської традиції.

Список літератури:

1. Бенч-Шокало О.Г. Український хорівий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. – К.: Ред. ж-лу «Український Світ», 2002. – 440 с.: фотоіл.
2. Козак С.Д. Григорій Верьовка: Біограф. повість. – К.: Молодь, 1981. – 232 с. – (Уславлені імена: Сер. біогр. творів; Вип. 51).
3. Лашенко А.П. Хоровая культура: аспекты изучения и развития. – К.: Муз. Україна, 1989. – 134 с.
4. Ященко Л.І. Григорій Гурійович Верьовка: Нариси про життя і творчість. – К.: Мистецтво, 1963. – 63 с.
5. Ященко Л.І. Українське народне багатоголосся / АН УРСР; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії; М.М. Гордійчук (відп. ред.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 236 с.

Скопцова Е.М.

Киевский национальный университет культуры и искусств

**НОВАТОРСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Г. ВЕРЕВКИ
КАК ФУНДАТОРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО НАРОДНОГО
ХОРОВОГО ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ****Аннотация**

В статье анализируется искусство Государственного украинского народного хора, его роль в развитии профессиональных основ украинского народного хорового исполнительства, сценической практики и композиторского вокально-хорового и музыкально-инструментального творчества, в становлении профессионального хорового образования и педагогических основ руководства народными хоровыми коллективами. Художественно-эстетические основы деятельности Государственного украинского народного хора как основополагающие факторы творчества профессиональных и любительских народных хоровых коллективов разных регионов Украины в современном виде.

Ключевые слова: народный хор, новаторская деятельность, Григорий Веревка, искусство, профессиональное хоровое исполнительство.

Skoptsova O.M.

Kyiv National University of Culture and Arts

**INNOVATIVE ACTIVITY OF H. VEROVKA AS THE FOUNDATION
OF THE PROFESSIONAL FOLK CHORAL ART OF UKRAINE****Summary**

The article analyzes the art of the State Ukrainian Choir, its role in the development of professional foundations of Ukrainian folk choral performance, stage practice and composer vocal-choral and musical and instrumental creativity, in the formation of professional choral education and pedagogical principles of management by folk choir groups. The artistic and aesthetic principles of the activity of the State Ukrainian folk choir as the main factors of creativity of professional and amateur folk choir collectives of different regions of Ukraine in the modern form.

Keywords: folk choir, innovative activity, Hryhorii Verovka, art, professional choral performance.